

Старостенко Г.Г.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної теорії,
Університет державної фіскальної служби України

Перегудова А.С.

студентка,
Університет державної фіскальної служби України

Starostenko Hanna, Perehudova Anastasiia

State Fiscal Service University of Ukraine

РЕГУЛЮВАННЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ Й ЗНИЖЕННЯ БІДНОСТІ

Статтю присвячено виявленню сутності доходів та умов, що впливають на управління диференціацією доходів населення. Досліджено та узагальнено теоретико-методологічні засади з питань сучасного стану формування доходів в Україні, проведено всебічну діагностику ситуації із застосуванням альтернативних підходів до вирішення визначеної проблеми. Удосконалено визначення поняття «доходи населення» як певної суми грошових коштів та надходжень у натуральній формі, отриманих населенням у результаті трудової діяльності, не забороненої законодавством, для відтворення робочої сили, задоволення потреб та накопичення коштів. Визначено вплив чинників диференціації доходів на стадії розподілу доходів працюючого населення. Показано перешкоди економічного розвитку, причини зменшення доходів населення, що зумовлюють тенденції зміни структури та рівня доходів населення.

Ключові слова: регулювання, диференціація доходів, населення, бідність, державний перерозподіл доходів.

Постановка проблеми. Ринкові економічні перетворення, що відбуваються у кожній державі на початку трансформації її економічної системи, призводять до зростання диференціації доходів населення. Недосконале законодавство, тіньова приватизація державного майна ведуть до збагачення невеликої кількості людей та зубожіння решти населення. Керівництво країни повинно проводити розумну та виважену політику регулювання доходів населення, вдало використовуючи наявні у нього інструменти (наприклад, серед фіскальних – трансферні платежі та оподаткування особистих доходів).

Мета полягає у дослідженні питань, пов'язаних із формами та особливостями доходів та витрат у ринковій економіці, поглибленні теоретичних і практичних знань у галузі економічної теорії, виробленні вміння застосовувати їх під час вирішення конкретних практичних завдань, сприянні пошуку сучасних наукових досягнень й умінні їх самостійно застосовувати під час вирішення прикладних проблем.

Основними завданнями є: вивчення та узагальнення теоретико-методологічних засад із питань сучасного стану формування доходів в Україні; проведення всебічної діагностики ситуації із застосуванням сучасного інструментарію; розроблення та оцінка альтернативних підходів до вирішення визначеної проблеми.

Актуальність вибраної теми полягає у тому, що для країн із перехідною економікою регулювання доходів надзвичайно актуально, тому що в умовах економічної кризи спостерігається особливо гостре протиріччя між обмеженістю ресурсів для реалізації соціальних програм на тлі зниження життєвого рівня населення і зростаючих вимог до кінцевого попиту як одного з головних чинників економічного росту. Глобальні соціально-економічні перетворення, що торкаються всіх сторін життєдіяльності суспільства, викликають необхідність зваженої й обґрунтованої політики доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження стали роботи вчених, які також приділяють увагу феномену сутності диференціації доходів, а саме: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, І.О. Бланк, В.П. Вишневський, Г.І. Войчук, М.Я. Дем'яненко, В.А. Козубенко, В.Н. Косинський, Є. Лобанов, І.І. Лукінов, П.М. Макаренко, А. Бабо, С. Брю, А. Гроппелі, Е. Джозеф, Дж.М. Кейнс, Р. Макконнелл, Дж. Мід, Б. Нідлз, Е. Нікбахт, П. Самуельсон, Е. Цандер, Г. Шмален, Шнайдер та ін.

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити сутність та види доходів, їхні особливості в умовах ринкової економіки, державної політики у сфері управління доходами, проблеми та перспективи детінізації доходів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Дохід – це обсяг грошових надходжень за певний період часу. У кількісному вираженні доходи можна визначити як різницю між витратами праці й капіталу на виробництво певного товару і виручкою від його продажу. Формування доходів у ринковій економіці відбувається на основі таких принципів:

1. Усі доходи формуються відповідно до внеску праці, природних ресурсів, капіталу і підприємницьких здібностей у виробництво товарів та послуг. Це означає, що розподіл носить факторний характер, є функціонально виробничим, а основними факторними доходами виступають заробітна плата, рента, відсоток і прибуток.

2. Дохід від факторів виробництва пропорційний кількості й якості вкладених ресурсів. На цьому заснований принцип соціальної справедливості в розподілі. Він означає, що кожний учасник має право примножувати своє багатство, збільшуючи при цьому свій внесок у підвищення ефективності виробництва. Принцип соціальної справедливості фіксує не походження доходів, а ступінь рівності і, відповідно, нерівності розподілу. Цей принцип прямо пов'язаний із функціонально-виробничим розподілом, оскільки рівність або нерівність залежать від того, за рахунок чого і за яких обставин ці доходи присвоюються.

3. Нерівномірність у розподілі ресурсів веде до значної нерівності в доходах. Високий ступінь нерівномірності може створювати низку соціально-економічних проблем: підірвати стимули, загострювати соціальну несправедливість, погіршувати можливості для розвитку суспільства.

4. Для нормального функціонування економіки необхідна державна політика перерозподілу доходів через бюджет.

5. У зв'язку з недосконалою конкуренцією у сучасній ринковій економіці розмір доходу може не відображати внеску факторів виробництва у випуск готової продукції. Це пов'язується, наприклад, із монопольним становищем підприємств, можливістю отримати спадщину, виграти гроші у лотерею, рекетом [1, с. 54].

Основними виробничими чинниками є: земля, включаючи всі природні ресурси; капітал, або інвестиційні ресурси (засоби виробництва, транспортні засоби і збутова мережа); праця, тобто всі фізичні і розумові здібності людей, які застосовуються у виробництві товарів і послуг; підприємницькі здібності.

Номінальні доходи характеризують рівень грошових доходів незалежно від оподаткування і зміни цін.

Реальні доходи характеризують доходи з урахуванням зміни роздрібних цін і тарифів, а також витрат на виплату податків та інших обов'язкових платежів. Для визначення реальних доходів із загальної суми всіх доходів віднімаються податки й інші платежі в бюджет. Сума, що залишилася, рівна вартості спожитих і частково накопичених населенням товарів, утворює фонд кінцевих реально використовуваних у даному періоді доходів населення. Динаміка реальних доходів визна-

чається шляхом порівняння кінцевих доходів за різні періоди, виражених у порівняних цінах.

Доходом на капітал економічна теорія називає відсоток. На практиці він з'являється в декількох видах. Якщо капітал має грошову форму, то постачальники грошового капіталу одержують дохід у вигляді позичкового відсотка. Якщо капітал з'являється в упредметненій формі, то його власники з некорпоративного підприємницького сектору одержують дохід у вигляді доходу на власність, а корпорації – у вигляді прибутків корпорацій [2, с. 203].

Підприємницький дохід (прибуток) припадає на підприємницьку здатність, або заповзятливість. Цей дохід є винагородою підприємця за виконання ним таких функцій: поєднання капіталу, праці і природних ресурсів у єдиний процес виробництва товару або послуги; прийняття основних рішень щодо управління фірмою; уведення нових продуктів, технологій; ризик, що відноситься до вкладених коштів.

Підприємницький дохід – це частина прибутку, що залишається в розпорядженні підприємця після сплати відсотка на взятий їм кредит. Підприємницький дохід не є заданою величиною, а залежить від того, як хазяєє підприємець.

Показники реальних доходів населення найповніше характеризують рівень добробуту народу через сімейні доходи. Сім'я є, насамперед, демографічною початковою економічною ланкою. Вона являє собою об'єднання людей, засноване на шлюбі або повній спорідненості та пов'язане спільністю побуту, сімейним доходом і взаємною відповідальністю.

Найважливіша функція сім'ї – народження і виховання дітей, тому значний економічний інтерес викликає економічна основа відтворення сім'ї – сімейний дохід. Якщо досліджується душевий дохід, то найбільш правильну картину дає не той дохід, який нараховується як середній на душу населення у масштабі країни, а той, який реально складається у кожній сім'ї.

Є досить різноманітні джерела сімейних доходів. Це оплата праці, надходження із суспільних фондів споживання, доходи від кооперативної діяльності, доходи від особистого підсобного господарства, доходи від індивідуальної трудової діяльності. Усі ці джерела сімейних доходів мають трудове походження [3, с. 236].

Частину доходів сім'я одержує із суспільних фондів споживання у вигляді безплатних послуг, грошових виплат і натуральної оплати. Це переважно пенсії, стипендії, допомоги, дотації на путівки в санаторії, будинки відпочинку, дитячі табори відпочинку, на утримання дітей у дошкільних закладах. Цим джерелом переважно користуються ті сім'ї, де більше дітей. У його формуванні закладена праця всього суспільства і разом із тим кожного працездатного члена сім'ї.

Структура сімейних доходів за своїми джерелами досить різноманітна. Вона залежить від структури суспільних відносин країни, рівня розвитку продуктивних сил. Сімейний дохід не повинен бути нижчим за про-

житковий мінімум, тобто набору товарів і послуг, розрахованого на основі норм і нормативів споживання і забезпеченості населення першочерговими життєвими засобами. Зростання доходів не тільки веде до повнішого задоволення потреб сім'ї, а й змінює структуру напрямів і переваг використання сімейних доходів. При цьому виявляються деякі важливі закономірності цього процесу. Харчування у структурі сімейних доходів займає одне з найважливіших місць. Зменшення його частки є позитивною тенденцією, яка свідчить про підвищення життєвого рівня населення. Пояснюється це тим, що видатки на харчування є необхідною основою існування людини, вони визначаються традиційними сімейними потребами населення і менш за все піддаються скороченню. Людина економить на харчуванні в останню чергу, коли всі інші ресурси вже вичерпані.

Розвиток виробництва, зростання багатства суспільства та його членів зумовлюють збільшення заощаджень і нагромаджень, які використовуються для поліпшення добробуту й подальшого розвитку виробництва.

Основними каналами доходів населення є: трудові доходи робітників; доходи від підприємництва (прибуток); доходи від власності; доходи від індивідуальної трудової діяльності; інші надходження (спадщина, аліменти, гонорар).

Отже, під доходами населення розуміємо суму грошових засобів і матеріальних благ, які отримані або створені громадянами за певний проміжок часу. Роль доходів визначається тим, що рівень споживання населення прямо залежить від рівня доходів. Їх можна поділити на грошові і натуральні доходи. Грошові доходи населення включають усі надходження грошей у вигляді оплати праці працюючих осіб, доходів від підприємницької діяльності, пенсій, стипендій, різної допомоги, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, ренти, сум від продажу цінних паперів, нерухомості, продукції сільського господарства, різних виробів, доходів від наданих різних послуг та ін.

Натуральні доходи включають насамперед продукцію, вироблену домашніми господарствами для власного споживання.

Відмінність у рівні доходів на душу населення або на одного зайнятого називається диференціацією доходів. Нерівність доходів характерна для всіх економічних систем. Під час переходу від адміністративно-командної до ринкової системи ріст диференціації доходів пов'язаний із тим, що частина населення живе за старими законами, а інша частина населення діє за законами ринкової економіки. Чим більше населення залучається до ринкових відносин, тим швидше скорочується нерівність у доходах.

В умовах переходу до ринкової економіки відбувається різке збільшення диференціації доходів населення, і гостро проявляється проблема соціального захисту населення від зростання цін. Для того щоб ріст цін на товари й послуги не призводив до катастрофічного зниження споживання і життєвого рівня, частково

здійснюється індексація доходів. Це означає, що заробітна плата, пенсії, стипендії, інші види доходів збільшуються у міру зростання роздрібних цін.

Диференціація доходів складається під впливом різноманітних чинників, які пов'язані з особистими досягненнями або незалежні від них, що мають економічну, демографічну, політичну природу. Серед причин нерівномірності розподілу доходів виділяють: відмінності у здібностях (фізичних та інтелектуальних), відмінності освіти і кваліфікації, працьовитість і мотивацію, професійну ініціативність і схильність до ризику, походження, розмір і склад сім'ї, володіння власністю і становище на ринку, удачу, везіння і дискримінацію.

Розподіл доходів – це стадія відтворення, яка займає проміжне місце між виробництвом і споживанням. Реалізована на ринку продукція перетворюється на грошову виручку. Після вилучення з неї вартості спожитих засобів виробництва залишається грошовий (валовий) дохід, або новостворена вартість, у процесі розподілу якого виникають вертикальні зв'язки: між державою і членом суспільства, між державою і підприємством, між підприємством і його працівником, між власником засобів виробництва і найманим робітником та ін. У цих зв'язках виявляються різноманітні форми доходів, кожна з яких має своє економічне призначення. Об'єктивно розподіл доходів залежить від того, що новостворена вартість складається з необхідного продукту, який використовується для задоволення потреб безпосередньо виробників, і додаткового продукту для задоволення особистих потреб підприємців та загальних суспільних потреб (розширення виробництва, соціальної й духовної сфери, створення резервів) [4, с. 41].

Спочатку здійснюється розподіл доходу між державою і підприємством будь-якої форми власності. Об'єктом такого розподілу є прибуток – різниця між ціною, за якою підприємство реалізує свою продукцію, та її собівартістю.

Прибуток підприємства розподіляється на дві частини: одна йде в розпорядження держави, друга залишається у розпорядженні підприємства. Це особлива форма розподілу, від якої залежать існування держави, фінансування загальнодержавних програм розвитку суспільного виробництва, соціально-культурних заходів, утримання державного апарату, забезпечення оборони країни. Разом із тим у результаті розподілу доходів підприємство повинно мати умови для відповідної господарсько-фінансової діяльності.

Підприємство сплачує податок на прибуток до державного бюджету. Світова практика господарювання в умовах ринкових відносин має переважно однаковий принцип розподілу прибутку у вигляді податку. Розмір останнього залежить тільки від розміру прибутку і має для всіх однакову міру вилучення. Велике значення має встановлення пропорції розподілу прибутку між державою і підприємством. Якщо вилучається надмірна частка прибутку, то підприємство втрачає стимули для розвитку виробництва, не має можливості для поліп-

шення соціальних умов життя людей. По суті, підривається основна ланка суспільного виробництва, від якої залежить доля розвитку всього суспільства. Водночас якщо держава не матиме достатніх коштів, то це негативно відбиватиметься на науково-технічному і економічному прогресі всього суспільства. Розвиток фундаментальних наук, нових напрямів технічного прогресу, розв'язання низки глобальних проблем можливі тільки за умови участі держави та її централізованих фондів.

Отже, важливим принципом розподілу доходу є встановлення оптимального співвідношення, яке створювало б сприятливі умови для поєднання економічних інтересів суспільства і підприємств [5, с. 19].

У структурі сукупних доходів виявляється політика держави, спрямована на те, щоб в умовах ринкової економіки кожна працездатна людина сама відповідала за свій матеріальний добробут. За структурою доходів можна судити про середній рівень життя населення конкретної країни. Так, якщо основну частку доходів становить заробітна плата, то це свідчить про те, що тут переважає виробнича діяльність, розвинена сфера послуг, а частка підприємницького доходу та особистого капіталу, підприємницькій прибуток забезпечує працюючі вільні робочі місця. Тут основний дохід заробляє частина населення у формі найманого працівника. Висока частка заробітної плати у загальних доходах свідчить про економічний стан країни. Відбулися значні зміни у структурі доходів населення, але їх ніяк не можна характеризувати як ринкові, навпаки. Рівень заробітної плати та державних виплат у вигляді різноманітної соціальної допомоги, пенсій, стипендій, субсидій недостатній для нормального проживання населення, що потребує від держави значного відтоку бюджетних коштів на його соціальне забезпечення. Однак збільшення частки соціальних виплат свідчить не лише про турботу населення, а й про скорочення зайнятості, зростання частки соціально незахищених і про вади діючої державної системи соціальних виплат.

Формування сукупних доходів населення охоплює їх виробництво, розподіл, перерозподіл і використання. Розподіл доходів складається на етапі формування доходів власників виробничих чинників. Персональний розподіл номінальних доходів є результатом перерозподілу. Розмір реальних доходів залежить від параметрів інфляційного процесу. Головним же каналом перерозподілу доходів є державне регулювання цього процесу. Податкові системи і державні трансферти, системи соціального забезпечення і страхування та ін. показують, що сучасна держава втягнута в широкомасштабну діяльність із перерозподілу доходів.

Будь-яка з форм державного регулювання утворюється з матеріальних, інституціональних і концептуальних складників. Відзначимо, що соціальне регулювання не є винятковим привілеєм держави, воно охоплює не тільки перерозподіл доходів, а й інші показники рівня життя. Об'єктами соціального регулювання є охорона навколишнього середовища і захист прав споживача. Соціальне регулювання здійснюють

ділові одиниці, профспілки, Церква та інші неурядові організації. Матеріальна основа державного регулювання залежить від обсягу національного виробництва і тієї його частки, що перерозподіляється централізовано, через державний бюджет. Інституціональна основа пов'язана з організацією процесу перерозподілу і діяльністю відповідних установ. Концептуальна основа державного регулювання – це теорія, що одержала статус урядової доктрини, тобто лежить в основі соціальної політики держави.

Альтернативні концептуальні підходи до державного перерозподілу доходів можна зводити до проблеми протиставлення рівності й ефективності. Витоки цієї проблеми знаходяться у сфері розподілу ресурсів. Класична теорія вважає, що ринок спроможний раціонально розподілити обмежені ресурси. Відповідно до так званої «ефективності Парето», стан системи є стабільним, якщо ніякий перерозподіл ресурсів не може поліпшити становище одного з учасників господарського процесу, не погіршуючи становище інших. Розподіл доходів при цьому характеризується як стійко нерівномірний. Вибір концептуальних основ соціальної політики залежить від політичного процесу. Проте якщо ринок не спроможний правильно розподілити доходи, це не дає підстави вважати, що політичний процес спроможний знайти оптимальне рішення. Державний перерозподіл доходів здійснюється через бюджетно-фінансове регулювання. Держава відповідно до пріоритетів соціальної політики чинними спеціальними соціальними програмами надає соціальні виплати у формі грошових і натуральних трансфертів, а також послуг [6, с. 21].

Соціальні виплати і послуги різноманітні. Вони диференційовані за джерелами формування і засобами фінансування, умовами надання їх колу одержувачів. Грошові соціальні виплати пов'язані з компенсацією втрат доходу в результаті повної або часткової втрати працездатності, народження дітей, утрати годувальників або роботи (виплати по безробіттю, компенсації витрат на перекваліфікацію та інші виплати безробітним). Грошові соціальні виплати доповнюються повністю або частково безкоштовними послугами охорони здоров'я, освіти, житлового і транспортного секторів. Усі соціальні трансферти можуть носити одночасний характер або виплачуватися періодично протягом установленого часу. Розмір соціальних виплат може залежати від законодавчо встановлюваного мінімуму душевого доходу або заробітної плати. Соціальні трансферти можуть приймати форму податкових знижок. Усі соціальні виплати оформляються у систему соціального страхування і соціального забезпечення, доповнену державною добродійністю.

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціаль-

них і культурних потреб особистості. Обсяг прожиткового мінімуму містить два елементи: фізіологічний та соціальний. Фізіологічний мінімум – це вартісне вираження матеріальних цінностей, конче необхідних для її існування. У світовій практиці він становить 85–87% загального прожиткового мінімуму, а решта припадає на соціальну частину – певний набір духовних цінностей мінімально прийнятого рівня життя.

Бідність в Україні зумовлена трансформаційними процесами. Перехід від збанкрутілої командно-адміністративної системи до ринкової економіки не міг не супроводжуватися падінням виробництва, яке у своїй основі було неконкурентним і неефективним. Відсутність практичного досвіду, теоретичного осмислення шляхів переходу економіки до ринкової, здебільшого неадекватні рекомендації міжнародних фінансових інституцій та зарубіжних експертів, що не враховували специфіку нашої держави, кадровий голод на старті реформ призвели до численних помилок та прорахунків у здійсненні управлінських рішень. Модель трансформації, що базувалася на рекомендованих ззовні спрощених принципах ринкової трансформації, виявилася глибоко деструктивною. Реформи здійснювалися ціною соціальних утрат, здебільшого були зруйновані й ті соціальні цінності, які свого часу були запозичені західними країнами. Розбалансування економічних, соціальних та політичних чинників призвели до того, що виникла ціла низка працездатних людей, які готові працювати, але не можуть заробити достатню кількість коштів для утримання сім'ї.

Таким чином, причини української бідності полягають насамперед у повільній адаптації національної економіки до ринкових умов, неконкурентоспроможності низки галузей і виробництв, превалюванні низькооплачуваних робочих місць.

Бідність також пов'язана з тим, що існує прошарок людей, які в силу віку та стану здоров'я не можуть заробляти. Ліквідувати таку бідність може держава, здійснюючи перерозподіл трансфертів на користь цього прошарку населення. З іншого боку, бідність у цьому разі є результатом неефективної соціальної політики. Соціальні стандарти і гарантії, що розробляються державою, не є достатніми для простого відтворення населення [7, с. 17]. Причиною бідності можуть стати також відсутність можливостей або несформованість самих потреб. Низькі соціальні стандарти, злиденні умови існування виробляють звичку жити у бідності, трансформують психологію людини, що призводить до так званої успадкованої бідності.

Бідність по-українськи виражається передусім у неухильному і загрозливому зниженні генофонду нації. За останні роки в Україні смертність стала перевищувати народжуваність. Бідність – це не тільки нестаток продуктів харчування, одягу житла, відсутності доступу до якісного медичного обслуговування. Вона впливає на якість освіти. Більшість людей не може оплатити своє навчання або отримати якісну освіту в тих місцях, де живуть. Сьогодні вже не для кого не секрет, що доступ

до знань – це вагоме знаряддя боротьби з бідністю. Посилення значення освіти на сучасному етапі людського розвитку викликає зростання ролі людського капіталу. Базою його формування є стан здоров'я, природні здібності, виховання, професійна підготовка, кваліфікаційний рівень, здатність його постійно підвищувати, культурний рівень.

Бідність – це проблема села. У сільській місцевості 42% становлять бідні. Середній рівень бідності сільських сімей із дітьми становить 44,7%, що вдвічі перевищує показник бідності серед молодих міських сімей і в 1,6 рази перевищує середній показник по Україні.

За таких масштабів бідності виникає замкнене коло: низька купівельна спроможність – низький попит на товари і послуги – скорочення внутрішнього ринку. І розірвати це коло без серйозного збільшення доходів неможливо. Якщо не досягти реального зростання доходів, позитивне вирішення проблеми подолання бідності втрачає перспективу. Бідність населення загалом і економічно активного зокрема створює обмеження для розвитку економіки. Ризики та наслідки бідності в країні є такими, що без перебільшення можна назвати загрозою економічній безпеці країни.

Необхідність посилення державного регулювання економічних процесів в Україні багато в чому визначається криміналізацією економіки. Нестабільність, непередбачуваність, а ще частіше суперечливість чинного законодавства є чинниками, які стримують економічний розвиток. Держава не має важелів ефективного управління останнім [8, с. 75].

Перехід до багатоукладної економіки легалізував заборонену раніше ділову активність людей та видозмінив структуру тіньової економіки, яку можна визначити як приховану від контролю держави економічну діяльність, що приносить більш високий, ніж у легальній сфері, прибуток за рахунок ухилення від податків, приховування об'єктів оподаткування, заборонених видів діяльності.

Тіньова економіка призводить до значних утрат бюджетних ресурсів, глибокого розмежування населення за рівнем доходів, унеможливує створення сприятливого інвестиційного середовища, дестабілізує грошовий обіг, знижує рівень керованості соціально-економічними процесами. Нейтралізувати негативні тенденції тіньової економіки та оздоровити ситуацію, що склалася, зможуть комплексно обґрунтоване державне регулювання господарських відносин та продумана законодавча політика.

Обсяги тіньової економіки в Україні становлять від 40% до 60% валового внутрішнього продукту. Якщо зробити коригувальні розрахунки, то виявиться, що з урахуванням тінізації економіки в торгівлі зниження реалізації товарів узагалі відсутнє, а спад виробництва не перевищує 2–4%. Темпи падіння виробництва і торгівлі можна кваліфікувати як статистичну ілюзію, а не фактичний стан справ. Вивчення ситуації, що склалася, дає змогу виділити основні напрями діяльності державних органів щодо запобігання тінізації і

криміналізації економіки в Україні. Варто також брати до уваги й усебічно аналізувати досвід закордонних країн у подоланні такого складного антигромадського й антиекономічного явища, яким є тіньова економіка [9, с. 220]. Однією з причин нелегальної економічної діяльності в Україні є ситуація, що склалася з кредитуванням торговельного підприємництва. Одержання такого кредиту в комерційних банківських структурах пов'язане з величезними труднощами і можливе тільки за умови сплати кабальних відсотків. Не сприяє запобіганню тінізації існуюча система оподаткування. Ухилення від легалізації доходів та їхнього оподаткування – значна суспільна небезпека. Держава не отримує бюджетні кошти, у зв'язку з чим скорочується фінансування державних програм. Господарські суб'єкти, які не сплачують податки, опиняються у більш вигідному положенні порівняно із законслухняними платниками з точки зору ринкової конкуренції, а також можуть провокувати своїми діями інших суб'єктів економічної активності. Зіставлення переваг від несплати податків з добросовісним виконанням цих обов'язків розглядається як головний мотив до приховування розмірів обороту, величини доходів та прибутку. Чим вище податкова ставка і нижче розмір санкцій, тим вище «економічний ефект» від ухилення від сплати податків. Окрім того, приховування доходів і несплата податків у сучасній економічній ситуації є одними з головних причин зростаючої бюджетної кризи, не виплати заробітної плати, недостатнього фінансування соціальної сфери. Багато в чому сформовану практику приховування доходів, ухилення від сплати податків та переводу значної частини ділової активності в тінь самі підприємці пояснюють відсутністю механізмів заохочення ефективної підприємницької діяльності з боку держави. Самими тільки каральними заходами, погрозами застосування процедури банкрутства щодо

таких ринкових суб'єктів дану проблему не вирішити. Специфіка України порівняно з державами, які мають розвинену економіку, полягає у недосконалості законодавчої політики, недовірі ринкових суб'єктів до чинних законів, що змінюються часто, залежно від політичної ситуації в державі, яка є досить невизначеною і нестабільною [10, с. 51].

Висновки. Держава хоча й приймає безпосередню участь у перерозподілі доходів, однак не відповідає розумінню її функцій як фактора виробництва. Тому доходи держави – податкові й неподаткові доходи, доходи від операцій із капіталом, трансферти інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі, а також кошти, які отримує держава від продажу землі, майна та нематеріальних активів, що належать державі, – не вважаємо факторним доходом.

Особливими у сучасній економіці є інформаційні ресурси. Ціна інформації визначається за трьома головними чинниками: за попитом, за витратами та за конкурентними цінами. Під час її визначення важливу роль відіграє вартість альтернативного використання інформації як ресурсу. Для аналізу розподілу доходів населення використовують два підходи: родинний і функціональний розподіли. Родинним називають такий розподіл, який показує, як доходи розподіляються між окремими домогосподарствами. Функціональний розподіл характеризує структуру доходів населення, а саме частку у них заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, рентних доходів тощо.

Об'єктивно розподіл доходів залежить від того, що новостворена вартість складається з необхідного продукту, який використовується для задоволення потреб безпосередньо виробників, і додаткового продукту для задоволення особистих потреб підприємців та загальних суспільних потреб.

Список літератури:

1. Кваснікова Г.С. Доходи населення та економічний стан держави. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 4. С. 53–60.
2. Гуріна Н.В. Економічна сутність доходів та їх класифікація: проблеми і шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 12. С. 203–205.
3. Кривенко К.Т., Савчук В.С., Беляєв О.О. Політична економія : навчальний посібник / за ред. К.Т. Кривенка. Київ : КНЕУ, 2004. 508 с.
4. Дяченко Я.Я. Логіка упорядкування понятійного апарату і протидії тіньовій економіці. *Фінанси України*. 2011. № 12. С. 41–46.
5. Колот А. Теоретичні і прикладні аспекти підвищення доходів працюючих як передумови збереження та розвитку людського капіталу. *Україна: аспекти праці*. 2011. № 8. С. 19–27.
6. Мазурок П. Державні заходи щодо регулювання диференціації доходів населення і зниження бідності. *Україна: аспекти праці*. 2004. № 6. С. 21–25.
7. Веремей С.А. Гендерні проблеми диференціації доходів населення та перспективи їх вирішення. *Вісник МСУ. Серія «Економічні науки»*. 2010. Т. 13. № 2. С. 17–25.
8. Костишина Т.А. Регулювання доходів як чинник забезпечення якості життя населення. *Науковий вісник ПУЕТ. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 5(77). С. 75–85.
9. Семенченко А.В. Дослідження макроекономічних тенденцій формування доходів населення та їх розподілу на макрорівні. *Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика»*. Харків : ІНЖЕК, 2017. С. 220–222.
10. Семенченко А.В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів населення. *Бізнес Інформ*. 2016. № 5. С. 51–56.

References:

1. Kvasnikova H.S. (2008) Dokhody naselennia ta ekonomichni stan derzhavy [Population and economic status of the state]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no.4, pp. 53–60.
2. Hurina N.V. (2015) Ekonomichna sutnist dokhodiv ta yikh klasyfikatsiia: problemy i shliakhy vyrishennia [Economic essence of income and their classification: problems and solutions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, no. 12, pp. 203–205.
3. Kryvenko K. T., Savchuk V. S., Beliaiev O. O. (2010) *Politychna ekonomii: navchalnyi posibnyk* [Political economy: a textbook]. Kiev: KNEU, pp.508 (in Ukrainian)
4. Diachenko Ya. Ya. (2011) Lohika uporiadkuvannia poniatiinoho aparatu i protydiv tinovii ekonomitsi [The logic of ordering the conceptual apparatus and counteracting the shadow economy]. *Finansy Ukrainy*, no. 12, pp. 41-46.
5. Kolot A. (2011) Teoretychni i prykladni aspekty pidvyshchennia dokhodiv pratsiuiuchykh yak peredumovy zberezhenia ta rozvytku liudskoho kapitalu [Theoretical and applied aspects of raising the income of employees as a prerequisite for the preservation and development of human capital]. *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 8, pp. 19–27.
6. Mazurok P. (2004) Derzhavni zakhody shchodo rehuliuвання dyferentsiatsii dokhodiv naselennia i znyzhennia bidnosti [State measures to regulate population differentiation and poverty reduction]. *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 6, pp. 21–25.
7. Veremei S. A. (2010) Henderni problemy dyferentsiatsii dokhodiv naselennia ta perspektyvy yikh vyrishennia [Gender problems of differentiation of population incomes and prospects of their solution]. *Visnyk MSU: Serii «Ekonomichni nauky»*, vol.13, no. 2, pp. 17-25.
8. Kostyshyna T. A. (2016) Rehuliuвання dokhodiv yak chynnyk zabezpechennia yakosti zhyttia naselennia [Regulation of income as a factor in ensuring the quality of life of the population]. *Naukovyi visnyk PUET. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 5 (77), pp. 75-85.
9. Semenchenko A. V. (2017) Doslidzhennia makroekonomichnykh tendentsii formuvannia dokhodiv naselennia ta yikh rozpodilu na makrorivni [Investigation of macroeconomic trends of population income formation and their distribution at the macro level]. Proceedings of the *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo – praktychnoi konferentsii «Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teorii ta praktyka»*, Kharkiv: Vyd. «INZhEK», pp. 220-222.
10. Semenchenko A. V. (2016) Udoskonalennia mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання dokhodiv naselennia [Improvement of the mechanism of state regulation of population income]. *Biznes Inform*, no. 5, pp. 51–56.

РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ И СНИЖЕНИЕ БЕДНОСТИ

Статья посвящена выявлению сущности доходов и условий, влияющих на управление дифференциацией доходов населения. Исследованы и обобщены теоретико-методологические основы по вопросам современного состояния формирования доходов в Украине, проведения всесторонней диагностики ситуации по применению альтернативных подходов к решению определенной проблемы. Усовершенствовано определение понятия «доходы населения» как определенной суммы денежных средств и поступлений в натуральной форме, полученных населением в результате трудовой и нетрудовой деятельности, не запрещенной законодательством, для воспроизводства рабочей силы, удовлетворения потребностей и накопления средств. Определено влияние факторов дифференциации доходов на стадии распределения доходов работающего населения. Показаны препятствия экономического развития, причины уменьшения доходов населения, обуславливающие тенденции изменения структуры и уровня доходов населения.

Ключевые слова: регулирование, дифференциация доходов, население, бедность, государственное перераспределение доходов.

REGULATION OF DIFFERENTIATION OF POPULATION INCOMES AND POVERTY REDUCTION

The article considers income issues as the amount of cash inflows over a certain period. Revenues are the best tool for measuring the well-being of society. The market economy, while targeting the population to improve its well-being, primarily through the growth of labour activity, initiative and entrepreneurship, together with the support of socially disadvantaged groups, requires state guarantees to ensure a minimum consumption for all citizens. In economically developed countries, population income policy is one of the most important elements of economic governance. The development of this policy is based on current assessments and forecasts of levels, dynamics and income structures that are taken into account by government and business circles. The article shows that the tasks of population income analysis are quantitative assessments of the processes of formation and use of household incomes, their distribution among different population groups, and description of socio-economic portraits of the poor, middle and rich sections of society. The calculations of aggregate macroeconomic indicators characterizing the population as an economic agent as a whole are important for developing directions of the national policy on regulation of the population's income. The income indicators characterize not only the economic strength of households and the degree of dependence of the economy on consumer behaviour, but also the cost of social programs, i.e. simultaneously allow evaluating the possibilities of state influence on the dynamics of the population living standard. Economic and statistical surveys of household income allow us to more accurately formulate conclusions and forecasts, evaluate the consequences of the decisions made on the regulation of the economic system and the realization of macroeconomic and microeconomic goals. In Ukraine, there is a problem related to money laundering that needs immediate resolution, in particular at the legislative level. The calculations of aggregate macroeconomic indicators characterizing the population as an economic agent as a whole are important for developing the directions of the national policy on regulation of the population's income.

Key words: regulation, differentiation of income, population, poverty, state income redistribution.